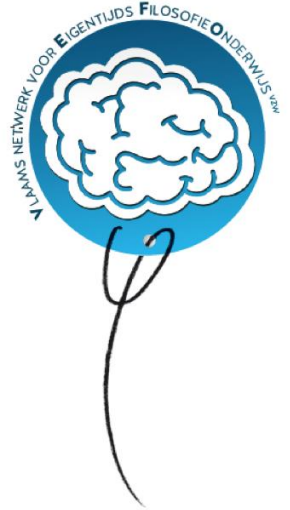

Vrijheid en verantwoordelijkheid

Auteur: Karen Van den Bosch

Doelgroep: derde graad ASO

Duur: 240 min.*

* Deze les is ontworpen voor de hogeschool. De les is echter prima bruikbaar in het SO, mits de leraar voldoende aandacht aan herhaling en interactieve werkvormen besteedt. De duur van het onderwerp kan dus nogal variëren afhankelijk van de klasgroep.

Bij deze lesvoorbereiding hoort een Powerpointpresentatie.

Ook wordt er af en toe verwezen naar het volgende handboek: Geerlings, Ellen. *Het Oog in de storm. Wegwijs in de filosofie: Handboek 2*. Amsterdam: Boom, 2007.

Wie geen gebruik kan of wil maken van dit handboek, kan de leerlingen ook een andere (eventueel zelf geschreven) cursustekst over het onderwerp laten lezen.

LESDOELSTELLINGEN

De studenten kunnen...

- Sartres existentialisme en emotieeler zelfstandig uitleggen.
- Kritisch reflecteren over Sartres existentialisme en e motieeler.
- Strawson en Fischer plaatsen binnen het vrije wil-debat.
- Strawsons en Fischers argumenten zelfstandig op een heldere manier uitleggen.
- Kritisch reflecteren over Strawsons en Fischers argumenten.

LESOPBOUW

INLEIDING

Het filmpje van *Durf te Denken* over Sartre wordt opgezet. De docent vraagt de studenten om tijdens het bekijken hiervan enkele kernpunten van Sartres filosofie op te schrijven. Na het filmpje mogen ze hun antwoorden te vertellen en schrijft de docent ze op het bord (de bedoeling is dat het bordschema geleidelijk aan aangevuld wordt).

SARTRES EXISTENTIALISME

We beginnen met de bespreking van de leuze 'de existentie gaat vooraf aan de essentie'. De studenten moeten in hun cursus (*Het oog in de storm*) het blokje tekst op p. 42-43 lezen. De docent vraagt de studenten om tijdens het lezen een eigen invulling aan de woorden 'essentie' en 'existentie' te geven (de tekst lezen ze individueel, maar ze mogen met hun buur kort overleggen wat ze denken). Wanneer de studenten klaar zijn, vraagt de docent hen naar wat die begrippen inhouden. **(10')**

Vervolgens lezen de studenten een nieuw blokje tekst (van p. 43 tot en met 45). Ze krijgen de

volgende **opdracht**: vergelijk Sartres visie op de briefopener met die op de mens. Ook dit wordt besproken. Nu kan het bordschema aangevuld worden: voor de leuze 'de existentie gaat vooral aan de essentie' wordt geschreven: 'en-soi' en 'pour-soi'. **(10')**

Er volgt een bespreking van het begrip 'vrijheid'.

De docent vraagt de studenten waarom Sartre zou zeggen dat de mens veroordeeld is tot de vrijheid. Zo komen ze tot het feit dat de mens keuzes moet maken. Daarmee verbonden is het begrip 'subjectiviteit' (deze begrippen warden aangevuld op het bord) en 'keuzes voor alle mensen' + 'verantwoordelijkheid'.

Daarna volgt een **kleine discussie** over of een mens in het alledaagse leven wel echt zo vrij is als Sartre denkt. De docent kan vragen 'wie van jullie stopt voor een rood licht (auto/te voet/fiets)?', 'waarom stoppen jullie voor die rode lichten?', 'zijn wetten het einde van onze vrijheid? Of maken we wel degelijk de keuze om te stoppen?' Dit wordt dan gekoppeld aan de ethiek 'kies wat je wit dat iedere mens doet'.

Zoals de studenten in het filmpje van *Durf te Denken* konden zien, gaf Sartre zijn lezing in 1945. De docent vraagt de studenten wat Sartre zou antwoorden op een Nazi-soldaat/bevelhebber/.. die op de processen van Nürnberg zou zeggen: 'ik volgde slechts orders op'. Naar aanleiding hiervan wordt het begrip 'mauvaise foi' wordt toegevoegd. Kunnen de studenten nog andere vormen van afschuiven van schuld bedenken (er werden er nog in het filmpje genoemd)?

Er volgt een **illustratie** van 'la mauvaise foi' aan de hand van 'the story about nobody' (in de PPT) **(20')**.

Vervolgens wordt besproken hoe de beroemde leuze van Sartre 'l'enfer c'est l'autre' dan begrepen moet worden. De studenten worden gevraagd een stukje uit een **verhaal van Pirandello** (in de PPT) te lezen en in paren te bespreken wat er gebeurt (ze krijgen de vraag 'wat doet de vrouw?' mee). Zo wordt bekeken hoe de ander ook subtiel een hel kan zijn **(15')**.

Er wordt nog dieper ingegaan op mauvaise foi. Voorbeeldzinnen over emoties worden geprojecteerd. De docent vraagt aan de studenten: 'wat zou Sartre hierop zeggen?' Overlopen van verschillende soorten emoties en de conclusie over emoties.

Einddiscussie over Sartre: wat vinden de studenten van de theorie van Sartre? Denkt Sartre te oppervlakkig in verband met de beginsituatie van de totale vrijheid? Of verschilt de situatie van mens tot mens, maar moet je er het beste van blijven maken? **(15')**

VOORSTELLING VRIJE WIL-DEBAT

Er wordt een cartoon van Kermit getoond. De studenten wordt gevraagd om uit te leggen wat hier afgebeeld wordt. Dit is een aanleiding voor de docent om een introductie te geven van het debat dat de basis van Sartres theorie (vrijheid) in vraag stelt **(5)**.

Nu kan de voorstelling van dit debat in de analytische filosofie plaatsvinden en komen verschillende partijen aan het woord **(20)**. Fischer: Jones-casussen worden overlopen (de studenten lezen de verhaaltjes en beantwoorden de vragen in groepjes van 4 **(20)**).

De antwoorden worden overlopen en het semi-compatibilisme wordt uitgelegd **(15')**. Strawsons positie

wordt nu behandeld. De docent toont het Youtubefilmpje 'Don't Mention the War' van Fawlty Towers. De studenten bespreken in een onderwijsleergesprek of Fawlty moreel verantwoordelijk gehouden kan worden voor zijn handelingen (10'). Het onderscheid tussen 'reactieve attitudes' en 'objectieve attitudes' wordt uitgelegd. Kunnen de studenten nog meer voorbeelden van situaties waarbij mensen niet moreel verantwoordelijk worden gehouden? (5')

Strawson geeft twee argumenten tegen de oplossing van de deterministen: het psychologische en het transcendentale argument. Er wordt afgesloten met een bespreking van de conclusie van Strawson. (15')

CONCLUSIE

Aan de hand van de Powerpoint wordt een vergelijking gemaakt tussen Sartre, Fischer en Strawson.

EVALUATIE

Eventueel kan de docent de volgende opdracht meegeven: de studenten moeten tegen de volgende les een filmpje maken waarin ze a) een korte schets van een filosoof uit deze les geven b) zijn antwoord op de filosofische vraag verduidelijken, alsook zijn argumentatie daarvoor en c) hun eigen visie daarop verwoorden.

LESMATERIAAL

Bijlage: Powerpointpresentatie

BRONNEN EN ACHTERGRONDINFORMATIE

Critchley, Simon. *Continental Philosophy: A Very Short Introduction*. University Press: Oxford, 2001.

Fischer, John Martin, 'My Compatibilism', repr. in D. Pereboom (ed.), *Free Will (second edition)* (Indianapolis & Cambridge, Hackett Publishing Company, 2009), p. 243-267.

Geerlings, Ellen. *Het oog in de storm. Wegwijs in de filosofie: Handboek 2*. Amsterdam: Boom, 2007.

Strawson, P. F., 'Freedom and Resentment', repr. in D. Pereboom (ed.), *Free Will (second edition)* (Indianapolis & Cambridge, Hackett Publishing Company, 2009), p. 148-171.

Van Reijen, Miriam. *Filosoferen over emoties*. Baarn: Uitgeverij H. Nelissen, 1995

Van Reijnen, Miriam (red.). *Emoties: Van stoïcijnse apatheia tot heftige liefde*. Kapellen: Uitgeverij Klement/Pelckmans, 2005.

https://www.youtube.com/watch?v=OiCt-L0_Ph5o

The Libet Experiment: Is Free Will Just an Illusion?

<https://www.youtube.com/watch?v=yfl6Lu3xQW0>

Don't Mention the War!